

საქართველოს ეკონომიკა: 30-წლიანი ტრანსფორმაციის გაგებისათვის

მიხეილ ჯიბუტი

პროფესორი

გიგორდ ხობაქიძის

სახელობის უნივერსიტეტი

m_djibuti@yahoo.com

30 წლის წინ ქაჩთველი ხადხი, ბედნიერი თავისუფლებით, აღმოჩნდა უამრავი გამოწვევის წინაშე - ქვეყნის მთლიანობის, ეხის ერთიანობის, ხადხის სიცოცხლისუნაღიანობის უზუნველსაყოფად. მემკვიდრეობით მიღებული საბჭოთა მმართველობითი, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური სისტემა იყო კოდაფსუხ, დეგხადიხებუდ მდგომახეობაში და ახსებუდი სახით სახედმწიფოს ფუნქციონიხებას ვეხ უზუნველყოფდა. გადაწყდა მისი სხუდი უახყოფა და სახედმწიფოს მოწყობა კაპიტადისტური წესიხიგით, ხისი მთავახი ღუხდი საბაზხო ეკონომიკაა.

სტატიაში, სისტემური მიდგომის და დოგიკური განზოგადების საფუძველზე, განხილუდია საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, 30 წლის განმავლობაში, საქაჩთველოში საბჭოთა ეკონომიკური სისტემის საბაზხო ეკონომიკური სისტემით ჩანაცვლების პროცესი; ნაჩვენებია გახდამავადი ეკონომიკისა და ეკონომიკური ტრანსფორმაციის მიმაჩთება დიოსა და სივჩცეში; კაპიტადიზმის ხესტავჩაციის თვისობიხვად სხვადასხვა ეტაპის ახსებობა; დადგენილდია ტრანსფორმაციის ხაციონადური შინაახსი, თვისებები; შესწავლილდია ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესი სისტემური ცვლილებებისა და კანონზომიეხების თვადსაზიხისით, ქვეყნის ეკონომიკური განვითაჩებაზე ზეგავდენის საშუადებების დასადგენად. ახსნილდია საქაჩთველოს 30-წლიანი ეკონომიკური კიიზისის გენუზისი.

ნაშჩომის ეჩთ-ეჩთი უმთავჩესი ჰიპოთეზა ისაა, რომ საქაჩთველოს სოციალური - ეკონომიკური რამოხჩენილობის მიზეზი სტატეგიული განვითაჩების დაგეგმვის სამაჩთვლებივ - ინსტიტუციური ბაზის აჩაჩსებობა და მისი ედემენტების უსისტემოდ გაფანტვაა, ხის გამოც ვეხ ხეხნდება ქვეყნის საქმიანობის ეფექტიანობის გაზიხდა.

საკვანძო სიტყვები: გახდამავადი ეკონომიკა, ტრანსფორმაციული ეკონომიკა, „ვედუხი“ კაპიტალიზმი, ეფექტიანი საბაზო ეკონომიკა, კაპიტალიზმის ხესტავრაცია, 30-წლიანი კრიზისი, „დესოვეტიზაცია“, ინდიკატორი დაგეგმვა.

შესავალი

სამშობლო, ორგანიზებული სახელმწიფოს სახით, ნებისმიერი ხალხისათვის ამქვეყნიური ყველაზე დიდი, გარდაუვალი ფასეულობაა. 30 წლის წინ, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველო de facto და de iure გახდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო. მას შემდეგ 30 წლის განმავლობაში, საქართველოში კაპიტალიზმის რესტავრაცია და მისი კაპიტალიზმში მეორედ შესვლა (დაბრუნება) და მასთან დაკავშირებული პროცესები, საქართველოს სახელმწიფოებრივი, მ.შ. ეკონომიკური თავგადასავალის, უმნიშვნელოვანესი გარემოა. საქართველოს ეკონომიკის აღნიშნული 30 - წლიანი პერიოდი ბევრი ქართველი და უცხოელი მეცნიერის წარმატებული კვლევის საგანია (პაპავა 2015,11-34). საკუთარი მიზნებიდან გამომდინარე, საქართველოს ეკონომიკის ანალიზს ახორციელებენ, სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები და კომერციული სტუქტურები. მისი ანალიზი მოცემულია სამთავრობო პროგრამებსა და დოკუმენტებში. ამასთან, შესაძინევია ისტორიული პროცესების ლოგიკური განზოგადების, ან განვითარების ეტაპის სისტემური შეფასების დეფიციტი. იშვიათია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების პროგნოზირების, მისი სამომავლო მოძრაობის ვექტორის განმსაზღვრელი დასკვნები. ქვეყნის ეკონომიკის მართვასთან, ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებასთან მეცნიერთა ნააზრევის ოფიციალური და სტაბილური, კანონმდებლობით დადგენილი და ინსტიტუციურად უზრუნველყოფილი კომუნიკაციის მექანიზმიც არ არსებობს, მას შემდეგ რაც უარყოფილ იქნა ინდიკატური დაგეგმვის სისტემა¹. ამ სისტემის კომპენსირება ვერ მოხდა იმიტომ, რომ ქვეყანაში ათობით სტრატეგია შემუშავდა (ამჟამად 150-ზე მეტია მათი რიცხვი), რადგანაც მათი სამართლებრივი სტატუსი კანონით არაა განსაზღვრული და განხორციელების პროცესი ადვილად ემორჩილება პოლიტიკური კონიუნქტურის სუბიექტურ გადაწყვეტილებებს. სტრატეგიის შემუშავება სახელმწიფოს ვალდებულებაა. მისი შექმნა არ შეუძლია არც ცალკე ადებულ პიროვნებას, არც მეცნიერთა ჯგუფსა და კოლექტივს, თუ ეს სისტემა სამართლებრივად არაა მოწესრიგებული და თუ მასში არაა ჩართული ქვეყნის ეკონომიკუ-

1 1994 წლის 11 სექტემბრიდან 2006 წლის 24 ივლისამდე მოქმედებდა საქართველოს კანონი „საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატური დაგეგმვის საფუძვლების შესახებ.“

რი და სოციალური სისტემის ყველა აქტიორი. არსებობს წარმატებული მაგალითები მეცნიერთა მიერ ქვეყნის განვითარების პროგრამებისა და სტრატეგიების შემუშავების შესახებ (თვალყრელიძე, სილაგაძე, ქუშელაშვილი, გეგია, 2011; ჯიბუტი, 2013; ქუცნაშვილი, 2015) მეცნიერთა ასეთ ჯგუფებს, ან ცალკეულ მეცნიერებს, შეუძლიათ განსაზღვრონ კონცეფციები, მიმართულებები, მოამზადონ თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები სტრატეგიისათვის, მაგრამ ყოველივე ეს კვლევად დარჩება რეალიზების გარეშე. ქვეყანამ 30 წლის მანძილზე ვერ მოახერხა ეკონომიკის განვითარების 1988 წლის დონეზე გასვლა. სტრატეგიულ დაგეგმას ვერ ცვლის ვერც ერთი ცალკე აღებული, თუნდაც საერთაშორისო და სისტემური ხასიათის ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება. პოლიტიკური გადაწყვეტილება 2024 წელს ევროკავშირის წევრობაზე განაცხადი არაა განმტკიცებული ანალიზით: განაცხადის შემდეგ რა, როდის და როგორ უნდა წარიმართოს ქვეყნის ცხოვრებაში. სტატიის გამოკვეთილი მიზანია ქვეყნის არსებული პოლიტიკონომიური მდგომარეობის შეფასება დამოუკიდებლობის 30 წლისთავზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით გამორჩეული ნაშრომია ნ. ჭითანავას მონოგრაფია (ჭითანავა, 2021), სადაც წარსულის ანალიზის საფუძველზე შეფასებულია არსებული სოციალურ - ეკონომიკური და პოლიტიკური გამოწვევები და მოცემულია ავტორისეული პოზიცია მათი გადაჭრის გზების შესახებ. არსებული მდგომარეობის შეფასებაა ჩვენი მიზანმიმართული, რისთვისაც აქცენტს ვაკეთებთ მიდგომაზე - მომავლიდან ანწყობისაკენ, რაც პრობლემათა გადაჭრის ახალი, ალტერნატიული გზების დანახვას უწყობს ხელს. საქართველოს საზოგადოებრივ - ეკონომიკური ცხოვრების ყველა სფეროში შეიძლება ისეთი წარმატებების ჩვენება, რაც გასული საუკუნის 90-იან წლების დასაწყისში წარმოუდგენელი იყო, მაგრამ ინტერესი აქ ხომ ვერ გაჩერდება? ისმის კითხვა, შეიძლებოდა თუ არა იგივე გაკეთებულიყო 20, 10, 2 წლის წინ? ან რაც დღეს ქვეყანაში გამოწვევებია, რამდენ ხანში გადაიჭრება და თუ არსებობს ალტერნატიული ვარიანტები მათი გადაჭრის დაჩქარებისათვის? ქართველი ერი ისე გამოიყენებს თავისუფლებას და დამოუკიდებლობას, რომ შეძლებს იცხოვროს განვითარებულ საქართველოში, დემოკრატიულად დომინანტურ მდგომარეობაში მყოფმა, თუ გაითქვიფება კოსმოპოლიტულ თანამოქალაქეთა მასაში?

საქართველოს პოლიტიკურ-ეკონომიკური იდენტიფიკაცია

საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად აღსრულდა ქართველი ხალხის ოცნება - აღდგენილ იქნა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა. დამოუკიდებლობის 30 წლის განმავლობაში: საქართველო, როგორც სახე-

ლმწიფო დამკვიდრდა საერთაშორისო ურთიერთობების სუბიექტად; მან საბჭოთა კავშირისაგან მემკვიდრეობით მიღებული კვაზი - სახელმწიფო-საგან შექმნა კონსტიტუციურ წესრიგზე დამყარებული სახელმწიფო; გაი-არა საბჭოთა ბიუროკრატიულ - ადმინისტრაციულ - გეგმური სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი ეტაპის მნიშვნელოვანი მონაკვეთი და ძირითადად განახორციელა საბჭოთა მოდელის სოციალიზმის პოლი-ტიკურ - ეკონომიკური სისტემის დემონტაჟი და კაპიტალისტური ტრანს-ფორმაცია; საქართველო ერთგულობს განვითარების ევროატლანტიკურ ვექტორს; ასოცირების ხელშეკრულებითა და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების საფუძველზე ახო-რციელებს ევროკავშირთან პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრაციას, ნაციონალიზებული აქვს და ჩართულია 2030 წლამდე გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნების შესრულებაში. 30 წლის განმავლობაში ის მეგო-ბარი ქვეყნებისათვის, უპირატესად დახმარების მიმღები ქვეყნიდან, უპი-რატესად პარტნიორ ქვეყნად იქცა.

საქართველო საერთაშორისო რეიტინგებით მსოფლიოში ქვეყნების პირველ 30 %-ში შედის, აქვს უფრო წარმატებული პოზიციებიც (ბიზნესის კეთების რეიტინგით მე-7 ადგილი - 2020 წ., ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსით მე-12 ადგილი - 2021წ. და სხვ.). უფრო მორიდებულია საქართვე-ლოს პოზიცია სუვენერული საკრედიტო რეიტინგებში. შეფარდებითისაგან განსხვავებით, არადაამაკმაყოფილებელია ქვეყნის სოციალურ - ეკონომი-კური განვითარების აბსოლუტური მაჩვენებლები. საქართველო 30 წელია ეკონომიკურ და სოციალურ კრიზისშია. მან 30 წლის განმავლობაში ვერ მოახერხა საბჭოთა კავშირის ბოლო წლებში ეკონომიკურ ვარდნის წინა პერიოდის, კერძოდ, 1988 წლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის აღდგენა. 1988 წელს მშპ (მუდმივ 2015 წლის ფასებში) შეადგენდა 21 533 მლნ., ხოლო 2019 - COVID-19 პანდემიის წინა წელს მხოლოდ 17 758 მლნ. აშშ დოლარს (82,5%,) 2020 წელს-კი 16 557 მლნ. აშშ დოლარს. (<https://data.worldbank.org/indicator/>)

30 - წლიანი კრიზისი

30 წლის შედეგებით, ეროვნულ პროგრესს (დამოუკიდებლობის მოპო-ვებისა და სახელმწიფოებრივი განვითარების თვალსაზრისით) მნიშვნე-ლოვნად ჩამორჩება ეკონომიკური და სოციალური პროგრესი.

საქართველოში ჩამოყალიბდა სტერეოტიპი, რომ სოციალურ - ეკო-ნომიკური პრობლემები დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ გაჩნდა. ამ სტერეოტიპის ტირაჟირება ხდება მაშინაც, როდესაც საქართველოს სოციალურ - ეკონომიკური მაჩვენებლების ანალიზის დროს საბჭოთა

კავშირის არსებობა/არარსებობის, საქართველოს de iure და de facto პერიოდების გამიჯვნას არ ახდენენ. საქართველო 30 წლის განმავლობაში მოქცეულია იმ ეკონომიკური კრიზისის ფარგლებში, რაშიც ქვეყანა აღმოჩნდა დამოუკიდებლობის მოპოვების წინა და მისი მოპოვებიდან პირველ წლებში. ამ პერიოდში ყველა სხვა შემთხვევა - ეკონომიკის ზრდის, თუ ვარდნის, ამ საერთო მდგომარეობის კერძო შემთხვევებია.

საქართველოს ეკონომიკის დაცემა ორი დიდი სოციალ - პოლიტიკური ტალღის შედეგად მოხდა. ერთი, საბჭოთა კავშირის დაშლის წინა წლებში, რაც გამოწვეული იყო თვით საბჭოთა კავშირის რყევებით, როდესაც საბჭოთა სამეურნეო მექანიზმი მოიშალა მანამდე, ვიდრე მისი შემცვლელი საბაზრო მექანიზმები ამუშავდებოდა. ეკონომიკური პროცესების ცენტრალიზებულ მართვას ხელისუფლება ცდილობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის ფუნქციონირების მაცემენტებული კომპარტიის მმართველობის კონსტიტუციური ნორმის გაუქმების შემდეგ. ეკონომიკის დაცემა და კრიზისი საქართველოში გამწვავდა დამოუკიდებლობისათვის პოლიტიკური ბრძოლის მიმდინარეობით, როდესაც მასობრივი პროტესტი, დაუმორჩილებლობა, ხელისუფლებისათვის ეკონომიკური ობსტრუქცია ამ ბრძოლის მექანიზმად იყო გამოყენებული. ამას დაემატა საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (9.04.1991 წ.), „ცენტრიდან“ ყველანაირი ფინანსურ - ეკონომიკური შეზღუდვები და შეფერხებები, რასაც ხშირად ბოიკოტის ფორმა ჰქონდა. ამ პერიოდში მოხდა საბჭოთა სოციალური ეკონომიკური სისტემის სრული გაჩერება და სრული კრახი.

მეორე ტალღა ეს იყო სსრკ დაშლის შემდეგ, როდესაც საქართველომ de facto დამოუკიდებლობასთან ერთად მიიღო ეს გაჩერებული ეკონომიკა. De facto დამოუკიდებლობას - 1991 წლის 25 დეკემბერს, საქართველო 22 დეკემბერს დაწყებული საომარი მოქმედებებით შეხვდა.

1988-1991 წლებში მშპ შემცირდა 8 097 მლნ. აშშ დოლარით (37,6%-ით), 1990 -1991 წლებში 5 593 მლნ. აშშ დოლარით (25,97%-ით), საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ სამ წელიწადში (1992-1994 წწ.) 1988 წელს მიღწეულ დონეზე 8746 მლნ. აშშ დოლარით (40,6%-ით) ნაკლებია. აქედან, პირველ 1992 წელს 6 033 მლნ. აშშ დოლარით (28 %-ით), 1993 ,1994 წლებში შესაბამისად, 2 169 (10 %-ით) და 544 (2,5%-თ) მლნ. აშშ დოლარით. 16 843 მლნ. აშშ დოლარით, ანუ 78,2 %-ით. ამ შემცირებიდან 1992 -1994 წლების წილია 52%. ამ წლებში მშპ შემცირდა მშპ 8746 მლნ. აშშ დოლარით. ეკონომიკის დაცემის ფსკერი იყო 1994 წელი, როდესაც მშპ-მ (მუდმივ 2015 წ. ფასებში) შეადგინა 4 690 მლნ. აშშ დოლარი (<https://data.worldbank.org/indicator/>).

ამრიგად, საქართველოს ეკონომიკა ღრმა ეკონომიკურ კრიზისში შევიდა საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, როდესაც ეკონომიკა დაეცა 37,6%-ით, რაც კიდევ უფრო გაღრმავდა მისი დაშლის შემდეგ, როდესაც ეკონომიკის ვარდნამ 40,6% შეადგინა და ყველაზე მწვავე ფაზას მიაღწია 1994 წელს, როდესაც მშპ-მ 1988 წელს მიღწეული დონის მიმართ 21,8% შეადგინა.

ქვეყნის მიზანი და მისი მიღწევის სტრატეგია

საქართველოს მიზნების იერარქიაში უმთავრესი მიზანია ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობისა და მოსახლეობისათვის ევროპული სტანდარტებით ცხოვრების უზრუნველყოფა. ამ მიზნების რეალიზებისათვის საქართველოს კონსტიტუცია ევროპის კავშირსა და ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციაში „საქართველოს სრული ინტეგრაციის უზრუნველყოფას“ ითვალისწინებს (მუხლი 78, საქართველოს კონსტიტუცია). სწორედ ეს წარმოადგენს საქართველოს მიერ შერჩეულ განვითარების ვექტორს, სტრატეგიას.

სტრატეგიული მიზნიდან გამომდინარე საქართველოსათვის ისტორიული „ტრანსფორმაციული“ კრიზისის დაძლევა და ეკონომიკის 1988 წლის დონეზე გაყვანა - შუალედური მიზანია, ძირითადი ეკონომიკური მიზანი კი უახლესი მომავლისათვის ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნებისათვის აუცილებელი მოთხოვნის -კოპენჰაგენის კრიტერიუმების დაკმაყოფილებაა. მით უმეტეს, რომ საქართველოს ხელისუფლებას უკვე მიღებული აქვს გადაწყვეტილება, რომ 2024 წელს გააკეთებს ევროკავშირის წევრობაზე განაცხადს (სამთავრობო პროგრამა, 3).

განაცხადის შემდეგ იწყებს მოქმედებას ევროკავშირის წევრად მიღების მექანიზმი ე.წ. „კოპენჰაგენის კრიტერიუმების“ (ევროსაბჭოს მიერ მიღებულია 1993 წელს) დასაკმაყოფილებლად, როდესაც ზოგადად საქართველოს ევროპული სახელმწიფოს კრიტერიუმებით ისეთი ფუნქციონირებადი საბაზრო ეკონომიკა ექნება, რაც გაუძლებს კონკურენტულ ზეწოლას და საბაზრო ძალებს ევროკავშირის შიგნით (<https://eur-lex.europa.eu>).

საქართველოს, ბევრი მიმართულებით, საქმე „წინ აქვს წაგდებადი“. ამ მხრივ ასოცირების ხელშეკრულებასთან ერთად, რის ფარგლებში ფაქტობრივად ხდება ევროკავშირის კრიტერიუმების დაკმაყოფილებაც, მნიშვნელოვანია საქართველოს ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“, სადაც ევროკავშირის მოთხოვნები ბიუჯეტის დეფიციტთან და საგარეო ვალთან დაკავშირებით ნაციონალიზებულია 2013 წლიდან.

ევროკავშირის წევრობა საქართველოსთვის ნიშნავს, მისი მოსახლეობის ყველა თაობისათვის დღეს არსებული პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრას (ჯიბუტი 2002,18).

საქართველოს სტრატეგია განსაზღვრული აქვს და განაცხადის შეტანის შემდეგ- ეს კიდევ უფრო მატერიალიზებული იქნება. თავისთავად ეს ძალიან მისასალმებელი ფაქტია, რადგანაც ევროკავშირის წევრობაზე დიალოგი უკვე განაცხადის შევსებიდან, არაფერს ვამბობ კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მიღების შემთხვევაში, ქმნის სახელმწიფოსათვის სტრატეგიული მოქმედების ჩარჩოს, ერთგვარ სტრატეგიულ გეგმას, რაც დაცული იქნება პოლიტიკური კონიუნქტურისაგან მეტად, ვიდრე მანამდე. საქართველოს ყველა მთავრობა განვითარების ევროპული ვექტორის მხარდაჭერას ადასტურებდა და ადასტურებს, თუმცა გაცხადებული პრიორიტეტების მასშტაბს, ყოველთვის ჩამორჩებოდა მათი პრაქტიკული რეალიზება. ევროკავშირს განერილი აქვს წევრობისათვის აუცილებელი პროცედურები, თუმცა არ აქვს მათთვის დადგენილი რაიმე დროითი საზღვრები. გამომდინარე აქედან, მანამ, სანამ საქართველო ეცდება გახდეს ევროკავშირის წევრი და იმის მიუხედავად, გახდება თუ არა, საქართველოს მიზანია ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაძლევა, საბჭოთა სისტემიდან საბაზრო სისტემაზე გადასვლის დასრულება და მოსახლეობისათვის ცივილიზებული ცხოვრების ხარისხის უზრუნველყოფა. მისი კონკრეტული, დეტალიზებული მოქმედების გეგმა განერილი უნდა იყოს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიაში. სტრატეგიული განვითარების დაგეგმვის სისტემა საქართველოში არსებობდა 1993-2006 წლებში. მოქმედებდა კანონი ინდიკატური დაგეგმვის შესახებ. ქვეყანამ უნდა იცოდეს, როდის დამთავრდება ე.წ. გარდამავალი პერიოდი, როდის გავა ქვეყანა ევროპის შესაბამისი საბაზრო ურთიერთობების დონეზე, როდის მოხდება თუნდაც საბჭოთა კავშირის დროინდელი ცხოვრების დონის მიღწევა და სხვ. რა პროცესში იმყოფება ქვეყანა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ?

საქართველოს გამოკვეთილი ორიენტირებია ეფექტიანი და კონკურენტიანი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბება, ამ გზაზე შესაბამისი ადმინისტრაციული და იურიდიული მექანიზმებით „ველური“ კაპიტალიზმის დემოკრატიულში ტრანსფორმაციის დასრულება მოდერნიზაციის გზით და გარდამავალი პერიოდის დასრულება (სრული დესოვეტიზაციითა და 1988 წლის ეკონომიკური განვითარების დონის მიღწევით).

გარდამავალი და ტრანსფორმაციული პროცესები

საბჭოთა ეკონომიკური სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამდე დროში არსებული ეკონომიკა გარდამავალი ეკონომიკაა. ამ პერიოდში ხდება საბჭოთა ეკონომიკური სისტემის, ქვესისტემების, მექანიზმებისა და ელემენტების ლიკვიდაცია - დემონტაჟი და პარალელურად წარმოიქმნება საბაზრო ეკონომიკის სისტემის შემქმნელი ელემენტები.

რა თქმა უნდა, „მიმავალი“ და „მომავალი“ სისტემები არიან ურთიერთქმედებაში და იქმნება განსაკუთრებული ეკონომიკური გარემო. ამ ურთიერთქმედების ხარისხის, ეკონომიკის ელემენტების რაოდენობრივი კომბინაციებისა და სხვა მიზეზებით, რაც სპეციფიკურია მოცემული ქვეყნის მიხედვით, იგი განსხვავებულია დროსა და სივრცეში. ამ მიდგომით, გარდამავალ ეკონომიკას აქვს დროითი საზღვრები - დასაწყისი და დასასრული. დასაწყისში არის დომინანტური საბჭოთა ეკონომიკური სისტემა, ხოლო დასასრულისათვის არის დომინანტური საბაზრო ეკონომიკური სისტემა. ასეთი მიდგომით, გარდამავალი ეკონომიკური სისტემა ეს რაღაც ბუნებრივად ტრანსფორმირებადი, ევოლუციური სისტემა არაა, როდესაც საწყისი, ძველი სისტემის ელემენტები ტრანსფორმირდებიან, გარდაიქმნებიან, გადავლენ ახალ თვისებრივ მდგომარეობაში და შექმნიან ასევე თვისებრივად ახალ სისტემას. საბჭოთა ეკონომიკის სისტემის ტრანსფორმაცია საბაზრო ეკონომიკურ სისტემაში მხოლოდ რევოლუციურად, საბჭოთა სისტემის დემონტაჟით, საბაზრო სისტემის ფუნქციონირებისათვის საბჭოთა სისტემის მიერ შექმნილი ბარიერების მოხსნითაა შესაძლებელი. ამდენად, გარდამავალი ეკონომიკა და ტრანსფორმაციული ეკონომიკა, ერთი და იგივე მნიშვნელობით, მხოლოდ მაშინ შეიძლება გავიგოთ, თუ ორივე შემთხვევაში მათ შინაარსში ვდებთ გარკვეულ დროში განგრძობილ რაღაც პროცესს, რის დასაწყისში გვქონდა საბჭოთა, დასასრულს კი - საბაზრო ეკონომიკური სისტემა. საბაზრო ეკონომიკა ისტორიული კატეგორიაა და ცნობილია მისი წარმოშობისა და გენეზისის გზა. ის ბუნებრივად ვითარდებოდა ადრეულ ეკონომიკურ სისტემებში და რევოლუციური „ნახტომით“ მოახდინა გაბატონებულ - გამსაზღვრელ კაპიტალისტურ ეკონომიკურ სისტემად ტრანსფორმაცია. საბჭოთა სისტემის შექმნით მოხდა არა ბუნებრივად განვითარებადი საბაზრო ეკონომიკის ტრანსფორმაცია საბჭოთაში, არამედ საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების არაბუნებრივად, ძალადობრივად, იდეოლოგიური წარმოდგენებისა და პოლიტიკური მიზანშეწონილობით შებოჭვა და ჩახშობა. მის ნაცვლად კი შეიქმნა, კაპიტალიზმის, საბაზრო ეკონომიკის სისტემის სრულ უარყოფაზე აგებული საბჭოთა ეკონომიკური სისტემა. ე.წ. „კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე“ გარდამავალი პერიოდი საბჭოთა კავშირში იყო კაპიტალიზმის - კერძო საკუთრებისა და მესაკუთრეების - კაპიტალისტების, კულაკობის, სამღვდელოების, სხვადასხვა არისტოკრატიული წოდების წარმომადგენელთა, აგრეთვე, კომუნისტური პარტიის შეხედულებებისაგან განსხვავებული აზრის მქონე ადამიანების ფიზიკური განადგურების პერიოდი, როდესაც „უხილავმა ხელმაც“ კი შეწყვიტა ფუნქციონირება. შეიქმნა უნიკალური საბჭოთა ეკონომიკური სისტემა, რომლის სრული და უცვლელი სახით ტი-

რაჟირება ვერსად ვერ განხორციელდა. ამ სისტემის უნიკალურობა დამყარებული იყო ზოგადად, არა ერთი პირის მმართველობაზე, არამედ ერთი კონკრეტული პიროვნების - იოსებ სტალინის მმართველობაზე. ეს ერთმართველობა განსხვავდებოდა სხვა დიქტატურისაგან. ისტალინი ცდილობდა სისტემას ჰქონოდა შემქმნელის გარეშე კვლავწარმოების უნარი. ამიტომ შეეცადა მეცნიერულ სისტემაში მოექცია მის მიერ შექმნილი ექსპერიმენტული წარმონაქმნი. ამისთვის მოეწყო 1951 წლის ეკონომიკური დისკუსია (ჭიბუტი,1997). შეიქმნა სოციალიზმის პოლიტიკური ეკონომიის აბსტრაქტული მეცნიერული სისტემა, მაგრამ ვერ მოესწრო პრაქტიკის ამ სისტემით მონყობა. საბჭოთა სოციალისტური ექსპერიმენტით მიღწეულ ეკონომიკის ზომას არ შეესაბამებოდა საზოგადოების ცხოვრების დონე და ხარისხი. ეს დისპროპორცია, ბოლომდე - საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, გადაულახავი დარჩა. სტალინის შემდეგ „კოლექტიური სტალინის“ როლის შესრულება ვერ შეძლო კომუნისტურმა პარტიამ. ანტიკაპიტალისტური შემოქმედებითი უნარები არ აღმოაჩნდა მმართველ ელიტას, რომელმაც მოინდომა ეკონომიკის ეფექტიანობის უზრუნველყოფელი საბაზრო მექანიზმების ინპლანტაცია საბჭოთა სამეურნეო მექანიზმში და მისი შედეგების ცენტრალიზებული მითვისება- განკარგვის ორგანიზაციულ - მმართველობითი სისტემის შენარჩუნება. აქ კი, გათავისუფლებულმა „უხილავმა ხელმა“ გამომჟღავნა თავისი შესაძლებლობები. უკვე „პერესტროიკის“ (1985-1989 წწ.) დროს დაიწყო კერძო საკუთრებითი ურთიერთობების კონტრევოლუცია. წარმოიშვა საბაზრო ეკონომიკის სისტემის შემქმნელი მექანიზმები და ელემენტები. განხორციელდა კაპიტალიზმის რესტავრაცია, შეზღუდულად, უკვე საბჭოთა კავშირის ბოლო წლებში, რამაც საქართველოში სტიქიური ხასიათი მიიღო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის de facto აღდგენის პირველ წლებში (1992-1995წწ.). ეს იყო კაპიტალიზმი პირველყოფილი ფორმით. მისი დამკვიდრება ხდებოდა რევოლუციურად, ნახტომისებურად. ამასთან, ეს არ იყო საბჭოთა ეკონომიკის ტრანსფორმაცია- მისი ელემენტების გარდაქმნის, ან სახეცვლილებით მიღებული ახალი თვისებრიობა. რაც შეეხება უკვე წარმოშობილ „ველურ“ საბაზრო ეკონომიკას, ის შეიცავდა მასალას ეფექტიან, დემოკრატიულ კაპიტალიზმში ტრანსფორმაციისათვის. ტრანსფორმაცია, ბუნებრივი სისტემებისათვის, დროში არაა შეზღუდული. ის, როგორც ევოლუცია, მუდმივი პროცესია. ეკონომიკური სისტემის ტრანსფორმაცია შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ეტაპების გავლით და სხვადასხვა სიჩქარით. ეს დამოკიდებულია რეფორმების გატარების ეფექტიანობაზე და აქედან გამომდინარე, მმართველობის ეფექტიანობაზე. მაშასადამე, ქვეყნის გარდამავალი ეკონომიკა, ან ტრანსფორმაცია (სინონიმებად განხილვის

დროს) შავ ყუთად კი არ უნდა იქნას წარმოდგენილი, სადაც შემავალი საბჭოთა სისტემა გამოსვლისას უკვე საბაზრო ეკონომიკაა, არამედ საჭიროა აიხსნას თუ რა ხდებოდა(რა ხდება) შავ ყუთში. მით უმეტეს, რომ ასეთი ეკონომიკა ჯერ არ დამყარებულა საქართველოში. შინაარსის სხვადასხვა გაგება, ცვლის მოვლენის დროსა და სივრცეში განფენილობის განსაზღვრებას. თუ გარდამავალი პერიოდი დროითი პარამეტრია და ეკონომიკის რაოდენობრივ აღდგენას ნიშნავს, მაშინ ის მთავრდება, როდესაც საქართველოს ეკონომიკის რეალური დონე მიაღწევს საბჭოთა კავშირის დროინდელ, კერძოდ, საბჭოთა კავშირის დაშლის წინ საუკეთესო მაჩვენებლების (1988 წლის დონეს). ამ მიდგომით, საქართველო 30 წელია გარდამავალ პერიოდში იმყოფება და ჯერ კიდევ გადის მას. აღნიშნულ შემთხვევებში, კვალიფიკაცია „გარდამავალი ეკონომიკა“, ან „ტრანსფორმაციის პერიოდი“ მხოლოდ დროითი პარამეტრისა და პროცესის ხანგრძლიობის შინაარსის მატარებელია. თუ გარდამავალ პერიოდს განვიხილავთ არა როგორც ეკონომიკის რაოდენობრივ აღდგენას, არამედ გეგმიურიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას, მაშინ ის დიდი ხნის დამთავრებულია საქართველოში. საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირება აღდგა და კაპიტალიზმის რესტავრაცია მოხდა მაშინ, როდესაც აღდგა კერძო საკუთრების უფლება, დადგინდა თავისუფალი ვაჭრობა, გათავისუფლდა ფასწარმოქმნა, მოქმედების საშუალება მიეცა მოთხოვნა - მიწოდებისა და ღირებულების კანონებს, კონკურენცია დაშვებულ იქნა, დამყარდა პოლიტიკური პლურალიზმი, საქონლის, ფიზიკური და იურიდიული პირების, მომსახურების, კაპიტალის გადაადილების თავისუფლება, გაჩნდა სტატუსით საქართველოს მოქალაქე. ეს პროცესი საქართველოში აქტიურად დაიწყო 1992 და დასრულდა 1995 – 1997 წლებში საქართველოს კონსტიტუციის, მისგან გამომდინარე შესაბამისი ნორმატიული აქტების მიღებითა და საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების ქართული სამართლებრივი სისტემის შექმნით. ამ დროიდან საქართველოში უკვე კონსტიტუციურადაა დადგენილი საბაზრო ეკონომიკა და კაპიტალიზმი.

ამრიგად, საქართველოში ისტორიულად შეიძლება განვასხვაოთ გარდამავალი პერიოდის ორი ეტაპი/ფაზა: „ველური“ კაპიტალიზმის, მისი შებოჭვის და მისი დემოკრატიულ კაპიტალიზმში ტრანსფორმაციის ეტაპები. პირველი ეტაპი (1992 – 1997წწ.), როდესაც კონსტიტუციურად ჩამოყალიბდა საბაზრო ეკონომიკის სამართლებრივი სისტემა, რაშიც პირველყოფილი ფორმით საბაზრო და საბჭოთა ეკონომიკური სისტემები თანაარსებობენ პირველის გამოკვეთილი დომინანტობით და მეორე ეტაპი 1997 წლიდან, როდესაც დაიწყო კაპიტალის - ტური ეკონომიკური სისტემის შიდა ქვესისტემებისა და მექანიზმების ტრანსფორმაცია მოდერნიზაციის გზით, რაც დღემდე გრძელდება.

დასკვნა

დამოუკიდებელი საქართველოს 30 წლიან ეკონომიკურ ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესების გარკვევისათვის, აუცილებელია ცნებების – „გარდამავალი ეკონომიკა“, „ტრანსფორმაციული ეკონომიკა“ – შინაარსის დაზუსტება სხვადასხვა კონტექსტში გამოყენების დროს. ერთია, როდესაც ის გამოიყენება არა უბრალოდ ქვეყნების ტიპოლოგიზაციის მიზნით და მეორე, როდესაც გამოხატავენ ეკონომიკური სისტემების თვისებრივ ცვლილებებს. „გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყანა“- ყოფილი საბჭოთა კავშირიდან წარმოშობილი ქვეყანაა, რომელიც ახორციელებს გადასვლას ადმინისტრაციულ - ბიუროკრატიული სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკის სისტემაზე. როგორც სოციალიზმიდან კაპიტალიზმში გადასვლის განმახორციელებელი, ასეთი ქვეყანა შეიძლება იწოდებოდეს აგრეთვე, როგორც „ტრანსფორმაციული ეკონომიკის ქვეყანა“. თუ ქვეყანაში არსებულ ეკონომიკურ სისტემას შევაფასებთ არა მისი მოძრაობის ვექტორის სანყისი და ბოლო წერტილების, ამ გაგებით დროითი გარდამავალი პერიოდის - მათ შორის გადაადგილების დაწყების და დამთავრების მიხედვით, არამედ შინაარსობრივად, მაშინ გამოჩნდება მათ შორის მნიშვნელოვანი სხვაობა. საბჭოთა და საბაზრო ეკონომიკურ სისტემებს უწევთ რაღაც დროის განმავლობაში ერთ სივრცეში არსებობა, გააჩნიათ მათი თანაარსებობის ურთიერთობები, რაც მშვიდობიანი ან დიფუზიური კი არა, არამედ ურთიერთდაპირისპირებულია. შეუძლებელია ამ სისტემების ელემენტების ერთმანეთში ტრანსფორმაცია, მათი ურთიერთგამორიცხავი თვისებებისა და ფუნქციონირების მექანიზმების გამო. საბჭოთა ეკონომიკური სისტემა ხელოვნურად იყო შექმნილი, როგორც კაპიტალისტურის ანტიპოდი და გამომრიცხველი, ამიტომ მისი არსებობა დამოკიდებული იყო სუბიექტურ მმართველობით მოქმედებებზე. საბაზრო ეკონომიკა ფუნქციონირებს ავტომატურად, შესაბამისი პირობების არსებობის შემთხვევაში (კერძო საკუთრების უფლება, ფასებისა და ვაჭრობის თავისუფლება, კონკურენცია...). საბაზრო ეკონომიკა საქართველოში წარმოიშვა საბჭოთა კავშირის დაშლის პირველსავე წელს სტიქიურად და მას ჰქონდა „ველური კაპიტალიზმის“ სახე, მისი შემოქმედი სამართლებრივი და ინსტიტუციური მექანიზმების არ არსებობის გამო. საქართველოს კონსტიტუციის მიღების შემდეგ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ქმედებით, პოლიტიკური და სამართლებრივი სისტემის მოდერნიზაციით დაიწყო „ველური კაპიტალიზმის“ ტრანსფორმაცია ეფექტიან საბაზრო ეკონომიკაში. თუმცა ამ ტრანსფორმაციის შემდეგაც საქართველომ ვერ შეძლო 1988 წლის ეკონომიკის დონის მიღწევა. ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორია 30 - წლიანი საომარი მდგომარეობა რუ-

სეთთან, მის მიერ ჩვენი ტერიტორიის 20 %-მდე ოკუპაცია და იქ შექმნილი სეპარატისტული ანკლავები. თუმცა ამას არ აქვს აბსოლუტური ხასიათი. წინააღმდეგ შემთხვევაში საერთოდ შეუძლებელი იქნებოდა ეკონომიკური ზრდა. წარუმატებლობის მიზეზია დესოვეტიზაციის/ განსაბჭოების პროცესის გაუმართლებლად გაჭიმვა დროში, რეფორმების განხორციელებისა და საერთოდ, ქვეყნის განვითარების ერთიანი სტრატეგიის არ არსებობა. საბჭოთა სისტემის კონსერვაციამ (მასშტაბურად მიწასთან და სხვა ბუნებრივ რესურსებთან, სახელმწიფო საკუთრების ობიექტებთან დაკავშირებით, უპირატესად ცენტრალიზებულ - დარგობრივი მართვის შენარჩუნებამ, თვითმმართველობის განუვითარებლობამ და სხვ.), გამოიწვია ბიუროკრატიის ეროზია, პოლიტიკურ ცხოვრებაში კონკურენციის შემცირება და ერთგვარი რესოვეტიზაცია ერთპარტიული მმართველობის სახით. ეკონომიკური ჩამორჩენილობის გამო ვერ განხორციელდა სოციალური სფეროს სრულფასოვანი ტრანსფორმაცია. გამოსავალი, დესოვეტიზაციის დაჩქარებასა და ინდიკატური სისტემის აღდგენაში, მმართველობის სისტემის გაუმჯობესებაშია კადრებისა და პოლიტიკური ელიტის თვისობრივი გაუმჯობესების გზით. ეფექტიანი ხელისუფლება იმოქმედებს მეცნიერების დასკვნებისა და რეკომენდაციებით. კანონმდებლობით უნდა განისაზღვროს მეცნიერების - ფიზიკური პირების როლი მმართველობაში; უნდა დადგინდეს სამეცნიერო ცენტრი სახელმწიფო-პოლიტიკური თანამდებობის პირებისათვის; მინისტრი ვერ უნდა გახდეს პირი სამეცნიერო ხარისხის გარეშე. უნდა შეიქმნას განათლებული პოლიტიკური ელიტა და დაძლეულ იქნას პოლიტიკური ფიგურების “ჭარბგანათლებლობა” ქვეყანაში არსებული “ჭარბგანათლებულობის” პირობებში.

ლიტერატურა:

- გველესიანი რ. (2019) ეკონომიკური წესრიგის პოლიტიკის ჩარჩოპირობების ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობებთან შესაბამისობის პრობლემა|| „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №3.
- გუგუშვილი ბ. (2010). მოგონებები https://besarion.wordpress.com/2010/08/22/memories_5/ ბოლო ნახვა 4 დეკემბერი, 2020/
- თვალჭრელიძე ა., სილაგაძე ა., ქეშელაშვილი გ., გეგია დ. (2011). საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“.
- მექვაბიშვილი ე. (2019). ანაბრები, ბანკები და „კაპიტალის თავდაპირველი დაგროვება“ პოსტკომუნისტურ საქართველოში|| „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №1.

- პაპავა ვ. (2015). საქართველოს ეკონომიკა: რეფორმები და ფსევდორეფორმები. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი.“
- საქართველოს რესპუბლიკაში მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა და სისტემური ცვლილებების საშუალოვადიანი პროგრამა (1993).თბილისი.
- საქართველოს კონსტიტუცია (1995). <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>
- საქართველოს ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3>
- სამთავრობო პროგრამა 2021 – 2024 „ევროპული სახელმწიფოს მშენებლობისთვის“, 20 თებერვალი, 2021წელი, https://www.gov.ge/files/68_78941_292978_govprogramme.pdf
- 1991-1992 წლებში საქართველოს ეკონომიკის კრიზისიდან გამოყვანისა და ვითარების სტაბილიზების ღონისძიებათა პროგრამა. პროექტი. 14 ნოემბერი, 1991 წელი|საქართველოს რესპუბლიკა
- ქუცნაშვილი ო. (პროექტის ხელმძღვ.) (2015). საქართველო 2050. საქართველოს განვითარების სტრატეგია.თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი.“
- ჩხაიძე ი. (2015) საქართველოს კაპიტალიზაცია. თბილისი: გამომცემლობა „ივერიონი.“
- ჭითანავა ნ. (2021) გლობალური გამოწვევები ერთპოლუსიან მსოფლიოში: საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ხილული და უხილავი პრობლემები. თბილისი: გამომცემლობა „ივერიონი“.
- ჯიბუტი მ. (2013). საქართველოს თანამედროვე სოციალური და ეკონომიკური გამოწვევები და მათი დაძლევის სანიმუშო პროგრამის მონახაზი| კრებულში: საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტომი 11, თბილისი: გამომცემლობა „სიახლე“ .
- ჯიბუტი მ. (1993). საქართველოს რესპუბლიკის სოციალურ - ეკონომიკური განვითარების პირველი ინდიკატური გეგმა 1993 -1995 წწ. |“ეკონომიკა“, სპეციალური გამოშვება.
- ჯიბუტი მ. (1996). საქართველოს რესპუბლიკის სოციალურ - ეკონომიკური განვითარების პირველი ინდიკატური გეგმის მეთოდოლოგიური საფუძვლები| „ეკონომიკა“, №6.
- ჯიბუტი მ. (2002). საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზარი თბილისი: გამომცემლობა „სიახლე“
- Kutsnashvili O. (Project Manager) (2020). Georgia 2050.Development Strategy of Georgia. Tbilisi: “Meridian” Publishing.
- Wild Capitalism in Post Communist Transformation: the Case of Serbia Martin Upchurch (Middlesex University, London, UK), Darko Marinković (Megatrend University, Belgrade, Serbia) https://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_conference_2010/papers/
- Джибути М. (1997) Экономическая дискуссия 1951г. | Всемирная история экономической мысли. В шести томах. Том 6, Книга I. Москва: Мысль. гл.2.

- <http://www.economy.ge/?page=ecoreview&s=30>. /ბოლო ნახვა 4 დეკემბერი, 2020/
- <https://tradingeconomics.com/georgia/rating>. /ბოლო ნახვა 4 დეკემბერი, 2020/
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=GE> /ბოლო ნახვა 4 დეკემბერი, 2020/
- https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF/ ბოლო ნახვა 4 დეკემბერი, 2020/

References:

- Gvelesiani R. (2019). Ekonomikuri dsesrigis politikis charchopirobebis dzirithad sazogadoebriv phaseulobebis shesabamisobis problema. [The Problem of Conformity of Framework Conditions of the Economic Order to the Main Public Values. *"Ekonika da Biznesi"*, №3]. In Georgian.
- Gugushvili B. (2010) Mogonebebi. [Memory] In Georgian. https://besarion.wordpress.com/2010/08/22/memories_5/ last visited on 4 December, 2020/.
- Tvalchrelidze A., Silagadze A., Keshelashvili, G., Gegia, D. (2011). Saqartvelos socialur -ekonomikuri ganvitharebis programa. [Social and Economic Development Program of Georgia. Tbilisi, *"Nekeri"* publishing house]. In Georgian.
- Mekvabishvili E. (2019). anabrebi, bankebi da "kapitalis Tavdapirveli dagroveba" postkomunistur saqarthveloshi. [Deposits, Banks and Initial Saving of Capital in Post-Communist Georgia. *"Ekonika da Biznesi"*, №1]. In Georgian.
- Papava V. (2015). Sakartvelos ekonomika: repormebi da phsevdorepormebi [Economy of Georgia: Reforms and Pseudoreforms. Tbilisi, *"Intellect"* publishing house]. In Georgian.
- Sakartvelos respublikashi makroekonomikuri stabilizaciisa da sistemuri tsvlilebebis sashualovadiani programa. [Medium-term Program for Macroeconomic Stabilization and Systemic Changes in the Republic of Georgia, (1993), Tbilisi.]. In Georgian.
- Sagarthvelos konstitucia [Consitution of Georgia, (1995) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>]. In Georgian.
- Saqartvelos organuli kanoni "ekonomikuri thavisuflebis shesaxeb"[Organic Law of Georgia on Economic Freedom, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3>]. In Georgian.
- Samtavrobo programa 2021 – 2024 evropuli sakhelmghiphos msheneblobisathvis [2021 – 2024 Government Program "For Building an European state", 20 February, 2021 y., https://www.gov.ge/files/68_78941_292978_govprogramme.pdf]. In Georgian.
- 1991-1992 slebshi saqarthvelos krizisidan gamoghvanisa da stabilizebis ghonisdziebatha programa. proeqti. [Program of Measures to Bring the Georgian Economy out of the cCrisis and stabilize the Situation. 14 November 1991y. Project. *"Sagarthvelos Respublika"*]. In Georgian.

- Kutsnashvili O. Project manager (2015). Sagartvelo 2050. Saqartvelos ganvitharebis strategia. [Georgia 2050, Development Strategy of Georgia. Tbilisi, "Meridiani" Publishing House]. In Georgian.
- Chkhaidze I. (2015) sakarthvelos kapitalizacia. [Capitalization of Georgia. Tbilisi: "Iverioni" Publishing House.
- Chitanava N. (2021) globaluri gamoghvevebi erthpolusian msophlioshi: saqartvelos ekonomikis transformaciis xiluli da uxilavi problemebi. [Global Challenges in the Monopolar World: Visible and Invisible Problems of Georgian Economy Transformation, Tbilisi, "Iverioni" Publishing House]. In Georgian.
- Jibuti M. (2013). Saqartvelos thanamedrove socialuri da ekonomikuri gamodsvevebi da mathi dadzlevis sanimusho programis monaxazi [Modern Social and Economic Challenges of Georgia and Paragigmatic Program outline for their Solution, Works of the Academy of Science of Georgia, Volume 11, Tbilisi, "Siakhle" Publishing House]. In Georgian.
- Jibuti M. (1993). Saqarthvelos respublikis socialur-ekonomikuri ganvitharebis pirveli indukaturi gegma 1992-1995 gh.[First Indicative Plan for Social-Economic Development of the Republic of Georgia for 1993-1995, "Ekonomika",special edition of The Economics]. In Georgian.
- Jibuti M. (1996). Saqarthvelos respublikis socialur-ekonomikuri ganvitharebis pirveli indukaturi gegmis methodologiuri saphudzvlebi [Methodological Bases of the First Indicative Plan for Social-Economic Development of the Republic of Georgia."Ekonomika" №6]. In Georgian.
- Jibuti M. (2002). saqarthvelos phasiani qaghaldebis bazari [Stock Market of Georgia, Tbilisi, "Siakhle" Publishing House]. In Georgian.
- Kutsnashvili O. Project Manager, (2020). Georgia 2050. Development Strategy of Georgia. Tbilisi: "Meridian" Publishing House.
- Wild Capitalism in Post Communist Transformation: the Case of Serbia Martin Upchurch (Middlesex University, London, UK), Darko Marinković (Megatrend University, Belgrade, Serbia)https://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_conference_2010/papers/
- Djibuti, M. (1997). Discussions on Economy, 1951r. World History of Economic Thinking in 6 volumes, Volume 6, Book 1, Moscow – The idea, Chapter 2. <http://www.economy.ge/?page=ecoreview&s=30>. /last visited on 4 December, 2020/
- <https://tradingeconomics.com/georgia/rating/> last visited on 4 December, 2020/
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=GE> last visited on 4 December, 2020/
- [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF/](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF) last visited on 4 December, 2020/

Georgian economy: for understanding of 30 years of transformation

Mikheil Jibuti

Professor

Grigol Robakidze University

m_djibuti@yahoo.com

The dissolution of the Soviet Union 30 years ago, on 25 December, 1991, had huge affirmative consequences on Georgian people. The country's independence and statehood were restored. During 30 years, Georgia lived through the phases of wild capitalism, taming and transforming it into democratic capitalism. In the first phase, from 1992 to 1995, market economy emerged in its rudimentary form at the constitutional level and different institutions were established. The next phase included its transformation through modernization which is still going on. Decommunization ended in Georgia along with the restoration of its independence, however, desovetization is still under the process and sometimes even the precedents of resovetization such as one-party-governance system occur. The existence of some elements of the Soviet system is a result of lagging behind efficient and competitive market economy that led to a thirty-year-failure to reinstate the level existing in the Soviet Union, namely the level of social-economic development of 1988. In 1988, GDP (constant 2015 US\$) totaled to 21, 533.00 USD, while in 2019, the year before COVID-19, amounted to its 82.5% - 17,758.00 USD. Other economic and social indicators have not been achieved yet. It would not be the case if the country had had a unified, comprehensive and systemic strategy detailing the parameters of desovetization, modification, economic growth and social development in time and space along with the responsibility for its implementation, and the needed budget. Otherwise, the governance would not be reconcilable and coherent and would have the signs of parallelism and low efficiency in which the governing elite displays the interest to retain the process of desovetization interminably. During the period of impulsive governance, the ruling elite has a possibility to impede the process and get richer because of the system inadequacy. The solution to the problem lies in speeding up the process of desovetization and introducing an indicative system. However, in order to do so, it is imperative that the governance system be enhanced through qualitative improvement of human resources and political elite. Normative motivation system where one of the most important requirements shall be scientific qualifications of state-political appointees should be introduced to

expedite the evolution process of qualitative improvement of the country's political elite.

Keywords: *transitional economy, transformative economy, wild capitalism, efficient market economy, capitalist restoration, a 30-year crisis, desovetization, indicative planning, scientific qualifications of a political appointee.*

JEL Codes:A10,N00,P10,P20